

Háy János

A kereskedő érkezése

Recsegtek a tölgyfalapos lépcsők, s a zóttynésskor megcsendültek a zsákok is. Tompa volt a hangjuk, mintha elszorította volna valaki a torkukat, éppen csak kiszóltak a zsákból, keserves nyögéssel, akár egy vízbenyomott orgona, a kintlódó sípok egymásnak adták a hangot:

– Meg..
– full..
– la..
– dok..
– Megfull..
– ladok..

Megfulladok – kiáltozták a zsákba tömött aranyak és egymáshoz dörzsölgették puha hátukat, hogy jobban áthevülhessenek legalább, de annyira lelassult már a vérük keringése, annyira nem mozdult egyetlen csöppnyi vízcseke sem a lapos tallérok belében, hogy inkább továbbhűdítse a sikerült csak egymást. Puhajég – ahogy a hegyiember mondta.

– Puhajég – mondta és hánytá egymásra a prémekeket, s amikor a kupac már tehetősebb volt, ismét megszólalt: – Puhajég.

A velencei szó nélkül markába nyomta az aranytálcát. A férfi hatalmas lapát-szerű tenyerébe zárta a jég-hideg fémet és boldogan elnevette magát, a szája kettéhasított a hatalmas szörrel tömött arcot, mintha éles fejszével mértek volna oda ütést, s a csapás kettészelve az arcot, hatalmasat dörögött: – Hah-ha-ha.

A velencei megriadt a felhőtrobantó hangtól, sietve hajóra hordatta az árut, s mire a hegyiember otthon pengette asszonyának a talált, mire hangerős dalolásba csapott, a velencei már feljutott a következő kikötőbe.

A puhajég ropogásra fagyosította az erős bőrszálakat, ahogy lépcsőről lépcsőre zótytyentek fölfelé, mire a férfi az asszony szobájába lépett, szinte jéggurigák zúdultak be az ajtón.

Az asszony az ágy mellett ült, kezében ezüsttűköt, a haja kibontva, hullámokban sodródott lefelé a szék karfáira, s a hullámokba újra és újra beleszállt a fésűcsont, mint mikor a szél görög végig a tengerfedőn, felkapaszkodik egy kis buckára, majd a tülfelek leszállnak, s így halad partoktól partokig, ki nyelmesen megmászva minden kis emelkedőt, s nevetve lecsúszva mindegyik tülfele.

A nap mikor meghallja ezeket a vidám hangokat, gyorsan odaszalad megcsendülni, mit csinál az ő kedves komája, az egyetlen, akire számíthat, hogy hatalmas fáradtságakor letörli az izzadásgömböket a homlokáról:

– Hát, te mit csinálsz, kedves barátom? – kérdi a nap elcsodálkozva a szél játszadozásán.

– Ó naptestvérem, kitaláltam egy játékot: megnyargalom a hullámok taréját, először fölpatannak rájuk, kicsit lovagolok a hátukon, aztán meg lecsúszanak a túloldalon – válaszolta a szél, kissé pihegve a játéktól.

– Neked aztán jó sorod van – mondta nyelvét csetintgetve a nap.

– Gyere velem te is! – invitálta kedves barátját a szél. – Együtt hancúrozhatnánk át a tengert, megmosogathat-

Claude Monet: Zaandam kikötője

nád a kezeidet, hogy még fenyesebbek legyenek.

A napnak kétszer se kellett mondani, máris ott lubickolt a széllal együtt a hatalmas víztakarón, s járnai kezdtek földtől földig, szigettől szigettig. Mire délhez kezdett közeledni az óra, már olyan ügyesen lovagoltak a hullámok hátán, hogy majd szikrákat hányt a tengervíz, s káprákba szökött a hajósok szeme, amint hajójukkal kettémetszették ezt a gyönyörű játékpályát.

A férfi keze beleszállt az aranyárga hajba, a fésű megtorpant, akadályba ütközött, a hullámokat, mintha elmeteszte volna valami a nyak magasságában.

– Miért vágod el a tenger fedelét? – kérdezte a hajóst a szél.

– Miért metszed ketté aranyos kezeckémet? – kérdezte a nap.

A hajósemer nem válaszolt, csak bámult az a káprákon, s látni vélte, hogy ügyes angyalkezek hatalmas köpönyeget cipelnek az ég pereméről befelé, egészen a hajó fölé, s ott egy nagy rántással kiterítik, pont a nap és a hajó közé, hirtelen olyan sötét lett, mintha a föld tülfeleiről visszacsúszott volna az este, csak aranypöttyek nem tarkították az eget.

– Vitorlákat be! – kiáltoztak a hajón, s mindenki gyors munkába fogott, hogy megóvják a hajót a közelgő vihar pusztításától.

Az asszony fölnézett, a szobába beszűrődő fény ablakot húzott az arca elé, a férfi ezt az üveget akarta átörömi, bőrén kicsiny vágásokat metszett a repedező anyag, de elért az archoz és megcsókolta, puha volt és hideg, mintha kútvízben ázott volna hetekig.

– Mindennek úrnője és gazdája vagy – súgta a férfi, és szájával itta a jeges vizet –, nélküled gyöngye vagyok, mint kinek kezét mozdítani is kevés az ereje.

Az asszony igazított a ruháján és a kezét a férfi hátára tette, az ujjak megakadtak a ruha gyűrődésében, kapaszkodtak, hogy ottmaradhassanak, mert maguktól már nem tapadnának oda. Érezte a férfi a nehézsúlyt a hátán, aztán amikor az ujjak közül kicsúszott a szövet, le-

gördült a kéz és derék tájon akadt el újra. Az asszony megpróbálta újra felgöngyölni a kezét a hát boltozatára, de alighogy fölért, a súly természetes rendje szerint görögni kezdett lefelé. Egészen addig ölelkeztek így, míg az aranyaktól átfagyott zsákokat elő nem pakolta a férfi. Az asszony a nagy bársonytakaróhoz szaladt, a férfi utána, kinyitották a sarkait, s beletúrta az aranyos hegyiségekbe, aztán sorra zúdítani kezdték kifelé a puhos zacskókat, újabb dobocskák, majd hegyek, sőt hegységek meredeztek a szoba fedele felé. Pengtek a fullasztó kamrájukból kiszabadult tallérok.

– Hát te hovávalósi vagy? – kérdezték egymástól.

– Antiocheából! Alexandriából! Ragusából! Genovából – hangzott innen is, onnan is a válasz.

– Hát, az egész világ itt van?! – kiáltott csodálkozva az egyik, s míg az asszony és a férfi túrta, csörgette a kincseket, a világot járt tallérok végenincs mesébe fogtak kalandos utazásaikról.

– Én az Újvilágban gyerekeskedtem – kezdte az egyik.

– Újvilágban, hát az meg micsoda? – kérdezték a többiek.

– Messze-messze a miénkénél tízszer nagyobb tengeren kell áthajózni, hogy odaérhessünk...

– Nem igaz, hazudik, a miénkénél nincs nagyobb tenger – kiáltozták többen, s máris népszavazásra foglárak ugrottak az újvilági aranyra s valami sötét verembe vezették.

– Én jártam Indiában – kérkedett egy újabb mesélő –, s egy maharadzsza olyan becéző szavakat sutogott a fülembe, mintha szerelmese volnék. És csókolgatott, ölelgetett is!

– Hazudik – recsegtek megint a többiek és erre is foglárak vetették magukat, s szállították le a földötét verembe.

– Gyilkosok adtak kézközre – kezdte történetét egy törtfényű tallér. – Kisgyerek voltam, s már vér loccsant rám, aztán felserdültem és megöregedtem, de a vér mindigcsak csorgott a testemre, végül már olyan vér-

kabátom lett, hogy inkább az emberek szívéhez hasonlítottam, mint önmagamhoz, mint egy drága aranykincshez.

Hirtelen csend lett, mint- megdöbbszent volna, mintha beléjük metszették volna a beszédet, s a törtfényű tallér ott maradt legfölül, nem érkeztek markos legények, hogy megtekergessék aranykarjait, s belezárják az aranyhegyek verembe.

– Nélküle minden gyenge és mozdulatlan – mondta boldogan az asszony, s a fémtől hideg kezében végigsimította a férfi arcát. A férfinek tüzek lobbantak a bőrén és a szemében, s a láncok belekapaszkodtak az asszony hideg bőrébe, hogy átperzselsék azt is, de úgy jártak, mint a jégbarlangokba menekült vadak. A meleg bőr néhány cseppet leolvasztott a falakról, néhány jégdombocskát kiengedte könyveit, s az éppen olvadásig melegedő víz csepegni kezdett az állatra, csepegett, s a bőr melengette kicsit, aztán melengette a következőt is, de a tizediket és századikat már nem tudta átmelegíteni, az ő bőre kezdett el hűlni, s a kutatók csak megfagyott állatot találtak, akinek minden része hiánytalanul megvolt, száz- és ezerévek alatt semmi sem romlott meg benne. Egészen maradt a gyomra és a veséje, a belei, s a szíve, de semmi nem működött.

A férfi a hideg vízecspeket melengette, és tűzfáklyát dugott a szívkamrába, hogy lángra lobbantsa ott a télire eltett fákat, az olivából préselt olajat, s lehet, ha nem érkeznek a hajóról a fizetségért, egy kis füstös tűz belobban, mint eső után, köhöggető szagokat pergetve a levegőbe.

A fűszívó angyalok kint lógtak már a palota ablakán, várták a kedves szagokat, amitől a lélek olyan lágy és kába lesz, hogy se alsó világok, se a felső világok urát nem ismeri föl. Ez az egy szenvedélye maradhatott a túlvilágokba jutottaknak, mert különben mindent elvesztettek valamikori énjükből. Nevüket is a lélegzésről kapták: lélek, mintha bizony semmi másra nem is

lennének jók, csak a különféle szagok szipókázására.

A hatalmas égi szippantásoktól szinte forgószél kavarta föl a velencei szobát, majdnem magához zsákolta a rengeteg aranyakat, megcsipdeste az asszony bőrét is, meg nekitámadt a kemény kőfalaknak, de a szagok mégsem akartak elindulni. A férfi felállt az asszony mellől, kioltotta tüze fáklyáit, s az ablakhoz lépett. Épp azon a fényúton haladt végig, amit az nap épített az ablak és a szoba túlfala között, szinte nekidől ennek a nyalábnyi útnak, szinte tolni kezdte volna ki a szobából, de amint közeledett az ablakhoz, a napnak először csak az ujjai, majd a karjai is elszaladtak mellette, s újra visszaálltak rendjükbé.

– Uram a fizetségért jöttünk – kiáltotta valaki lentől.

A férfi kihajolt az ablakon, s látta, hogy Márió, a kapitány áll a háza előtt két társával, akiket azért hozott magával, hogy megóvják a hajósok fizetségét.

– Elkészültetek a munkával? – kérdezte megszokásból, holott tudta, a kapitány helyette is mindent mindig elrendez, nem kell felügyelet mellé.

– Mint máskor – hangzott a válasz.

A férfi odalépett a bársonytakaróhoz, húsz aranyos tallért számolt bele egy bőrszálkocskába, huszat a végenincs életén átjutott kincsekből. Az egymásra huppanó pénzek tompán megeserrentek: egy cserrenés, aztán megint egy, s most újra, az asszony fülenek hártájára nagyokat sózott a hang, mintha óriási dobverőkkel, vagy inkább alapácsokkal ütlegelnék ott azon a fájdalmas helyen. Tizenkilenc verés, s aztán egy végső, mindegyiknél nagyobb, amint a férfi kötötte be a zsákocskák száját, az összes aranykorong csörömpölni kezdett, a hang, ami alig órája meg mézes kenetű volt a fülinek, most tizes ólom, szinte süketésséggel ver. Az asszonynak szörödni kezdtek a könnyei, először a fájásoktól, majd a félelemtől, hogy többé nem fogja hallani, mit locsognak a bársonyos takaró csillamai.

Podmaniczky Szilárd

Könyvkritika

Akkor már mindegy volt, este tíz után, amikor a hosszabb olvasásra teljesen alkalmatlan konyhai széken kinyitottam a könyvet, a Hullacirókát, és mit sem törődve a gondos szerkesztéssel olvastam, ahogy a szemem engedte. A szekrényekben csöndben álltak a konyhai eszközök, mit sem törődve azzal, hogy használatom-e még valaha őket, vagy holtapától minden megváltozik, és most már soha...

Amikor becsuktam a könyvet, minden porcikámat nyers indulatok járták át, kész lennék fájdalomról is beszélni, de az csak a fagyás fűrészpóra. Aztán jól jött, hogy kimondtam: a könyv írója mintha a történelmet, mint könnygázpisztolyt közvetlen közlőre a szemei közé irányította volna, nem húzza meg a ravaszt, és mégis, apránként könny szökik a szemébe. Ezt gondoltam, és ma se mást, pedig már kicsit langyosabb az idő, és azóta volt a kezemből sajtreszelő, fakanál és a nagy madártejes tál.

A szemközé néző történelem valami félműlt, nem tudom pontosan, hogy nyúljak, mert olyan prózai feldolgozásban araszol elő ez az idő, amilyenben a próza óráim nem ver szinkron a történelmivel, ezáltal a történelem, mint éppen felkoncolt tárgy, a

szervő időperspektívájának csak alárendelt szerepét tölti be. A ravasz nincs és nem is lesz meghúzva, de itt van szemközti, itt jön egy életen át szemközti vele a történelmi könnygázpisztoly, kitérni ugyan ki lehet előle, de letudni meg soha. És akkor inkább már szemközti, így vél nekem a szerző.

Már egy ideje szeretnék én is nagyon szembenézni azzal, ami van, csak épp a végkövetkeztetések rémisztőek, vagy méginkább az, ha mindez szembenézés árán nem derül ki semmi. Bármelyik is, nézni ilyenkor máshogy nem, vadul lehet, és éppen a következtetések reménye nélkül.

Egyáltalán nem tiszta, ahogy meglehet, sosem volt, mi ez a kor, hol a veleje, és mi az a beszéd, ami legjobban felveszi. Én úgy nézem, a szerző itt ebben a könyvben valahogy mégis felveszi: a fantázia dühödt udvarában egy bárdal becézi a valóság tüntetően extrém darabjait. Miközben: az ironia a világ leghegylyénvalóbb és legneveltegebb dolga.

Nekem maradnak mindig ezek a pontatlan hasonlatok; kinek mi, majd meglatják, ha a konyhában elolvassák.

(Zelei Miklós: Hullacirókák. Kalligram, Pozsony, 1998.)

Bakos András

Könyv a vasasztalról

Hosszú vasasztal áll a makói könyvtár előszobájában. Évek óta erre az asztalra rakják ki a könyvtárosok azokat a műveket, melyekről azt gondolják, hogy már az olvasóterem végén álló antikvárium polcra sem keltnének el. Száraz, semmitmondó és nagyotmondó címek váltogatják egymást.

Elég csak egyszer végignézni a gerinceket. A minap, ki tudja, hányadszor, megpillantottam a sorban egy nagyotmondó címet. Ezúttal felvettem a könyvet, beleolvastam, aztán megvettem. Harminc forintba került. A második világháború idején, 1943 novemberében írta Hans Erich Nossack, Hamburg néhány hónappal korábbi bombázásáról. Az emlékező férfi középkorú, viszonylag jómódú ember, nem szívesen mozdult ki otthonról soha.

Egy napon mégis elmegy „üdülni”; a várostól néhány kilométerre, egy erdőszéli házba; feleségével együtt. Egy éjjel szokatlan zajra ébrednek: „Ez a szörnyű zaj mégis olyan áttetsző volt, hogy minden más hangot meg lehetett hallani: nemcsak a légvédelmi ágyúk dörgését, a gránátok robbanását, a ledobott bombák sivító zúgását, de akármielyen halk zizegést is”.

A férfi az ezt követő éjszakákon végignézi a város pusztulását. „Föl és alá járkáltam azokon az éjszakákon a zöldegeskert és a telek drótkerítése közti kes-

keny sávon; onnan szabad kilátás nyílt észak felé. Néha megbotlottam egy valakiról; egyszer el is estem, amikor a lábam megbotlott egy málnabokorban.” Később feleségével együtt visszamegy a városba, és nem tud eligazodni Hamburgban.

Az tetszik ebben a könyvben, amit eddig egyetlen háborús regényben sem tapasztaltam: a mindennapi előítéleteivel, vágyaival, „volnáival” beszélgető embert írja le. Az évtizedekig minden nap látott templomtorony pusztulását látva ez az ember rögtön felidéz a két hatalmas sirályt, melyeket hetekkel a bombázás előtt, egy borongós napon látott röpködni a torony körül.

Nem a pusztulás leírását olvasva gondoltam azt, hogy ez egy jó könyv, hanem az embert gyöttrő mindennapi babonák pontos leírása láttán. „Három éven keresztül mondtam: engem nem talál el. És azt sem, aki mellettem áll. Balra és jobbra összedőlhetnek a házak; nekem nincs mitől félnem. Nem mondtam gyakran, és főleg nem mondtam hangosan. Mert mihielt kimondja az ember, hamis és érvénytelen lesz. És egyszer, egyetlen alkalommal éjszaka, amikor megint lóttak, tudtam, miért nem talál el engem, és meg is mondtam nekem:...”

(Hans Erich Nossack: A pusztulás. Magvető Könyvkiadó, 1980.)